

L'Estància i la Xíndria: ultracorrecció i etimologia popular

per Enric Ribes i Mari

1. Introducció

És molt habitual, en la llengua parlada i escrita, que els parlants facem ultracorreccions: és a dir, que una paraula sigui percebuda com a incorrecta i hi produïm un canvi per tal d'incloure-la en un grup de mots aparentment més regular. Així, la paraula que consideràvem incorrecta –erròniament– deixa de ser-ho, a ulls dels usuaris de la llengua. Un cas molt evident i consagrat pels diccionaris és el del mot *malalt*, que en el català medieval era *malaut* (< llatí MALE HABITU ‘el qui es troba malament’, participi de MALE SE HABERE ‘sentir-se malament’). I un altre exemple, ara propi del dialecte eivissenc, és la paraula *vildo*, que ve de *viudo*, per ultracorrecció, com ja han assenyalat Antoni Griera (1913: 30) i Joan Veny (1999: 57-58).

Com que hi havia moltes paraules on la *l* implosiva que seguia una vocal es pronunciava [w], amb vocalització (*falç* / *fauç*, *albat* / *aubat*, *albadar* / *aubadar*, *Albarca* / *Aubarca*, etc.), es va interpretar que també era el cas de *malaut*¹ i de *viudo*,² i els parlants feren el pas de la ultracorrecció, cap a *malalt* i *vildo*. Doncs bé, aquest fenomen lingüístic d'ultracorrecció, bé que en casos ben diferents, també pot haver operat

1. Al *Llibre de clàvia* de la Universitat d'Eivissa (Arxiu Històric Municipal d'Eivissa), apareix aquesta forma: «[...] En Berenguer Belver era *malaut* e no u podia fer [...]» (Veny & Massip 2009: 41).

2. Com a mínim aquesta forma està documentada el 1702: «[...] com a vesí que som estat de la *vilda* Isabet Sellarasa [...]» (Veny & Massip 2009: 164).

Resum

En aquest article s'analitza la creació de dos topònims pitiüsos, *l'Estància* i *la Xíndria*, a partir dels seus ètims. Després d'estudiar un tret dialectal de l'eivissenc, com és la caiguda de la vocal neutra final en els mots proparoxítons acabats en *-ia* a la pagesia i a Formentera, es conclou que en tots dos casos s'ha produït el fenomen de la ultracorrecció, al qual s'ha afegit la reinterpretació dels topònims, mitjançant l'associació etimològica amb altres paraules vives i entenedores per als parlants.

Mots clau: toponímia, Eivissa, Formentera, *l'Estància*, *la Xíndria*, ultracorrecció, associació etimològica.

Abstract

This article analyses the creation of two place names of the Pitiüses islands, *l'Estància* and *la Xíndria*, based on their etymologies. After studying a feature of the Ibizan dialect, such as the fall of the final neutral vowel in the proparoxytone words ending in *-ia* in the Ibiza countryside and Formentera, it is concluded that in both cases the phenomenon of hypercorrection has occurred, in which has been added the reinterpretation of place names, through the etymological association with other living and understandable for speakers words.

Keywords: toponymy, Ibiza, Eivissa, Formentera, *l'Estància*, *la Xíndria*, hypercorrection, etymological association.

en la fixació d'un topònim eivissenc, *l'Estància*, a sa Conillera, i un de formenter, *la Xíndria* o *la Cín-dria*, a la Mola.

I un altre fenomen ben general és que els topònims moltes vegades, al llarg dels segles, esdevenen opacs per als parlants, és a dir, se'n desconeix el significat original. La necessitat que els noms de lloc siguin també entenedors comporta reinterpretacions i etimologies populars. Així, la reinterpretació dels topònims, sumada a la ultracorrecció, desemboca en la creació d'etimologies populars. Aquest deu ser el cas, també, dels dos topònims a què em refereix.

2. Un tret dialectal compartit amb el català septentrional

A Mallorca i a les Pitiüses –amb l'excepció de Vila, a Eivissa– es perd

la vocal final en els mots esdrúixols acabats en */ia/*, com [fə'miɲi] 'família', [is'tɔri] 'història', [ˈraβi] 'ràbia' o [bə'tafi] 'Balàfia', i dels seus plurals corresponents en *-ies*. Aquesta pèrdua, que no es produeix a Menorca, és molt característica del dialecte septentrional o rossellonès. A Vila, contràriament al que passa a la pagesia, es manté la vocal neutra final dels mots proparoxítons acabats en *-ia* i dels seus plurals corresponents en *-ies*.

Aquest tret dialectal va ser detectat i estudiat al llarg del segle XX. A la darrereria del segle XIX, tant l'arxiduc Lluís Salvador (1886, 1: 279), com el notari Víctor Navarro (1901: 37-38) –que va escriure el seu llibre el 1897– reproduïen el text de la cançó pagesa *Com voleu, germans, que canti*, on, al costat de *providènci* i *providenci* (amb pèrdua

de la vocal final) respectivament, apareix *paciencia* (en els dos casos, amb conservació de la *-a* final). El fenomen lingüístic, per tant, ja apareix, però no de manera sistemàtica.

Quan la caiguda d'aquesta *-a* final ja apareix documentada sistemàticament, és en un text de Josep Clapés i Juan, «S'esglesí de Sant' Eulari», publicat a *Los Archivos de Ibiza*, el 1903. Hi són presents grafies com *esglesí*, *Eulari*, *memori*, *glori*, *passiensi*, *impurtanci*, *propi* (f.), *reliquis*, *grassis* (Vený & Massip 2009: 209-210). Uns anys més tard, Vicent Serra i Orvay, al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que se celebrà a Barcelona el 1906, presentà la comunicació «Apreci en qu'es tinguda a Eyvissa la llengua pròpia», on també es fa palesa la presència del mateix fenomen fonètic: *materi*, *descendenci* (ibid.: 212).

El 1909, Artur Pérez-Cabrero publica la seua *Guía del turista*, amb un interessant vocabulari. Ara bé, el fet que la majoria dels vocables degueren ser recollits a Vila té un reflex evident en les grafies: *amplaria*, *chindria*, *claressia*, *endivia*, *estapensia*, *eufabia*, *fassessia*, *llogaria*, *llopia*, *nacsia*, *sarria*, *sepia* (amb conservació de la *-a* final), enfront de només dos casos *aldessi*, *purfedi* (amb pèrdua de la vocal final) (Pérez-Cabrero 1909: 141-153).

Antoni Grieria visità breument Eivissa i Formentera, on va transcriure algunes cançons i va fer enquesta dialectològica. Així, el 1913, publicà «Notes sobre'l parlar d'Eivissa i Formentera», on ja fa una aproximació, bé que incompleta, a aquest tret dialectal: «La *-A* desapareix sempre que va precedida de *i* àtona: ['seki]³ rodera; ['sari] sarrió (de sarria); [im'fansi] infància; ['gaβi] gàbia, ['sindri] cindria» (Grieria 1913: 30). Uns anys més tard, sense millorar la descripció d'aquesta característica del dialecte, hi reincidia, tot i que ja l'atribuïa al baleàric, tot i observar

que a Menorca no era regular: «La *-A* final precedida de *i*, desapareix: ['siki] aqüeducte, ['sikiə] (Migjorn Gran), ['bisti] bèstia, ['sindri] síndria, [rə'fiki] relíquia, [əs'głəzi] església, ['gripi] grípia, [pəsi'ensi] paciència, [pə'rəki] parròquia, ['raβi] ràbia, ['sari] sàrria» (Grieria 1917: 19). I encara diu, més endavant: «La caiguda de la *-A* en els mots en *-IA* no és una característica del parlar de les Balears: té lloc també a la Cerdanya, al Capcir i a la Vall de Ribes» (ibid.: 20). Per tant, ja s'ha adonat que el fenomen no és estrictament eivissenc, ni baleàric, sinó que també es dona en zones septentrionals del domini lingüístic.

El 1922, Antoni Maria Alcover també descriu aquest tret dialectal i remarca l'excepcionalitat de la ciutat d'Eivissa: «Se mengen també la '[-ə] si li precedeix '[-i]: v. gr. [pəsi'ensi], [dəz'γasi], ['raβi], ['głəri], [əs'pəsi], per [pəsi'ensiə], ['raβiə], ['głəriə], [əs'pəsiə]. Sembla que tota la pagesia d'Eivissa fa lo mateix, fora Vila, que mantén la *[-ə]*» (Alcover 1922a: 43). I, com que ja s'havia enenistat amb Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans, fins i tot ho fa amb un cert to de befa: «Ens fa a sebre igualment lo *Butlletí*⁴ (I, 30) que a Eyvissa «la *-a* (final) desapareix sempre que va precedida de *i* àtona: ['seki], ['sari], [im'fansi], ['gaβi], ['sindri]». Això just és ver en part, puys a Vila, la població principal, conserven tal *-a* i per això pronuncien ['sekiə], ['sariə], [im'fansiə], ['gaβiə], ['sindriə]. És a la pagesia que se mengen tal *[-ə]*, com a casi tots els pobles de Mallorca i a casi tota la Catalunya francesa i qualque regió devers l'Empurdà, entre altres, Cadequés» (Alcover 1922b: 63).

El 1936 Walter Spelbrink (1936: 201) també es fa ressò del mateix tret dialectal, i recull la diferència entre el parlar de Vila i el de la pagesia: «Das finale *-a* in der unbetonten Endung *-ia* wird in der Stadt gesprochen, während es auf dem Lande fehlt z.B. [fə'mitiə], [ku'məðiə] (Stadt); [fə'miti], [ku'məði] (Land)».

Antoni Maria Badia i Margarit (1951: 169), en la seua gramàtica històrica escrita en castellà, ja concreta més la descripció d'aquest tret fonètic: «Dialectalmente se registran algunos casos de pérdida de *-A* final latina. 1) En voces proparoxítonas, y en hiato con una yod, de conservación semiculta: *família* dial. [fə'miti], *glòria* dial. [głəri], *ràbia* dial. ['raβi], *bèstia* dial. ['besti], *paciència* dial. [pəsi'ensi]; se ha señalado en rosellonés (especialmente en la zona pirenaica de Ribes a Olot) y balear».

La gramàtica històrica de Francesc de B. Moll, que ja era a imprevista quan va aparèixer la de Badia, també es refereix a aquest fenomen, tot i que no n'especifica el context: «En la terminación átona *-ia*, la *-a* se pierde en el rosellonés, mallorquín e ibicenco: *bestia besti*, *família famili*, *gloria glori*» (Moll 1952: 102).

Marià Villangómez, en un article publicat el 1956 a la revista *Ibiza*, ja recull el context assenyalat per Badia, tot i que amb paraules més planeres: «Uno de los rasgos distintivos de las dos maneras de hablar el ibicenco es el diferente trato que sufre la *a* final en voces femeninas y esdrújulas como *família*, *sénia*, *séquia*, *paciència*, *Eulària*. En el campo desaparece y quedan las formas llanas *famili*, *seni*, etc.» (Villangómez 1956: 2). I el mateix fa, un any més tard en el seu *Llibre d'Eivissa*: «D'una manera inversa, els pagesos diuen, com a Mallorca, *famili*, *pacienci*, etc., mentre que els ciutadans diuen aquests mots com a Catalunya: *família*, *paciència*» (Villangómez 1957: 67).

En canvi, Antoni Grieria, en la seua gramàtica històrica, publicada el 1965, considerada per rigorosa, no detalla millor el fenomen, sinó que el descriu com ho havia fet el 1913, ara com a propi d'algunes zones de la part septentrional del domini lingüístic: «[La *-A*] precedida de *i* desapareix en algunas localidades: [pə'rəki], [mə'məri], [is'təri] (Vall de Ribes, Llanàs, Sant-Joan les Fonts, Aranabet [sic] de Cabrenys,⁵ Darnius, Campmany, Cadaqués» (Grieria 1965: 47). I de

3. En aquest article, per raons tipogràfiques, he adaptat totes les transcripcions fonètiques al sistema que s'utilitza actualment, l'AFI, alfabet fonètic internacional.

4. Es refereix, ací, al primer article d'Antoni Grieria, de 1913, esmentat abans.

les illes Balears: «[En el dialecto baleárico] Como en el Rosellón y Vall de Ribas la -a final precedida de i desaparece: [ˈsiki] ‘acueducto’, [ˈbesti] ‘bestia’, etc.» (ibíd.: 49).

Els anys següents, tant Villangómez com Joan Veny remarquen aquest tret dialectal per exemplificar les diferències entre la parla de Vila i la de la pagesia. El primer, en un llibre per a l'ensenyament del català a les Pitiüses tant en la primera edició,⁶ com en la segona,⁷ i en la segona edició, considerablement augmentada del seu *Llibre d'Eivissa*, ara fins i tot amb un altre títol.⁸ Joan Veny s'hi refereix en el seu estudi d'aproximació al dialecte eivissenc.⁹

El mateix Joan Veny, en un manual de dialectologia, ja avança una hipòtesi sobre l'origen d'aquest tret dialectal: «Entre 1276 i 1349 s'estén l'efímera durada del Regne de Mallorca que, a més de les Illes, comprenia el Rosselló i la senyoria de Montpeller. Aquest fet i la participació de rossellonesos a la conquesta de Mallorca podrien explicar algunes concomitàncies entre el mallorquí i el rossellonès (*gàbia* > *gabi*, etc.)» (Veny 1980: 53). A partir d'aleshores ja és sempre el doctor Joan Veny, màxim coneixedor de la dialectologia catalana, a voltes amb col·laboracions diverses, qui se n'ocupa.¹⁰

El 1998, Veny descriu aquest tret en el dialecte septentrional: «[la

Al centre de la imatge, sa Conillera vista des d'un avió. Hi són visibles l'Estància de Fora, a l'esquerra, i l'Estància de Dins, més arrecerada, a la dreta.

vocal neutra tendeix a desaparèixer] en posició final de mots esdrúixols acabats en -ia: *famili*, *família*, *gabi*, *gàbia*, *esbargini*, *albergínia*, etc. Aquest tractament coincideix amb el del mallorquí» (Veny 1998: 47). I també ho fa en el dialecte baleàric: «La vocal -A de mots proparoxítons, quan és precedida de i (com *gàbia*, *ràbia*, *història*, *família*, etc.), es redueix al grau zero (així tenim *gabi*, *rabi*, *història*, *famili*, etc.). El fenomen no afecta el menorquí, la vila d'Eivissa i alguns pobles mallorquins com Felanitx, Artà, Capdepera. Atès que la pèrdua es troba també en rossellonès, hom podria pensar a relacionar-la amb l'aversion d'aquests dialectes, especialment el darrer, contra els mots esdrúixols, que esdevenen plans, com hem pogut comprovar. Però no és vàlida la hipòtesi en el cas del mallorquí, car, malgrat el tractament pla de

cultismes esdrúixols (*anàlisis*, *anàlisi*, *paralísis*, *paràlisi*), coneix un bon nombre de proparoxítons patrimonials (*càmfora*, *pècora*, *sól·lera*, *cruixidell* (ocell), *mèl·lera*, *merla*, etc.)» (Veny 1998: 63). El mestre, doncs, planteja una hipòtesi, l'antiesdrúixolisme, que podria ser vàlida per a l'origen del fenomen en el dialecte septentrional, però no per als baleàrics. En el mateix llibre, abans, Veny havia remarcat que «la repoblació [de les illes Balears] es va dur a terme lògicament amb colons procedents del sector oriental (Tarragona, Empordà, Barcelona, Rosselló)» (ibíd.: 38). Així, el 2002, Joan Veny i Mar Massanell creuen que aquest fet es pot relacionar amb l'antiesdrúixolisme del dialecte septentrional (2002: mòdul 2, 42). No es pot al·legar, però, que els dialectes balears siguin antiesdrúixolistes, tot i que comparteixen amb el septentrional algun altre cas, com el mot *musica*, que és pla en moltes cançons pageses eivissencs.

El 2016, la *Gramàtica històrica de la llengua catalana*, de Mar Batlle, Joan Martí, Josep Moran i Joan Anton Rabella, recull que «es produeix la reducció -ia > -i en mallorquí, eivissenc i en l'àrea nord-oriental, Cerdanya inclosa» (Batlle et al. 2016: 78), però no s'hi assenyalava cap causa possible.

5. Deu tractar-se d'una errada tipogràfica: el lloc deu ser Maçanet de Cabrenys.

6. «A Mallorca i a Eivissa és freqüent la pronunciació de mots com *memòria*, *família*, sense la vocal final: *memori*, *famili*. Aquesta pronunciació és o ha estat general al camp d'Eivissa, però no es dona a la ciutat» (Villangómez 1972: 185).

7. Reprodueix textualment el mateix que a l'edició de 1972 (Villangómez 1978: 207).

8. «Inversament, els pagesos diuen, com a Mallorca, *famili*, *pacienci*, mentre que els ciutadans pronuncien aquests mots com a Catalunya: *família*, *paciència*» (Villangómez 1974: 126).

9. «La diferència 4 es fa ostensible en mots que tenen la mateixa configuració fònica: *gràcia* - *graci*, *història* - *història*, *aldèssia* - *aldèssi* 'gana, supèrbia', *porfèdia* - *porfedi* 'porfidia, disputa'» (Veny 1977: 32). El 1999, Veny repeteix l'argument (1999: 100).

10. Badia torna a publicar la seua *Gramàtica històrica catalana* el 1981, ara en català, però, almenys pel que fa a aquest tret, es limita a ser una traducció exacta del text original en castellà: «Dialectalment es registren algunos casos de pèrdua de -A final llatina. 1) En mots proparoxítons, i en hiatus amb una iod, de conservació semiculta: *família* dial. [fə'miθi], *glòria* dial. [g'lòri], *ràbia* dial. [ˈraβi], *bèstia* dial. [ˈbesti], *paciència* dial. [pə'si'ensi]; s'ha assenyalat en rossellonès (especialment en la zona pirinenca de Ribes a Olot) i balear» (Badia 1981: 173).

L'Estància de Fora vista des de la part de migjorn de sa Conillera.

Finalment, torna a ser Veny qui s'acosta a aquest tret dialectal, ara prenent com a base les diverses *Scripta* de l'eivissenc, el mallorquí i el septentrional: «El segment final àton *-ia* de *justícia*, *ràbia*, etc., en mallorquí ha perdut la vocal final (*justici*, *rabi*), tret de poblacions com Felanitx, Artà, Capdepera, que la conserva, com fa el menorquí i l'eivissenc de la capital de l'illa. Els tractats dialectològics i les gramàtiques històriques no donen compte de la cronologia del canvi. Cal preguntar-se per l'antiguitat del fenomen, atès que podria trobar-se en relació amb el mateix canvi que practica el rossellonès i deduir que es tracta d'una empremta dels colonitzadors. La documentació desmenteix una tal gratuïta suposició [...]» (Veny 2021: 38-39). I dona exemples de *justici* (1691, 1860, 1878, 1908), davant la majoria de formes *justícia* (1358, 1470, 1670, 1691, 1728, 1768, 1800, 1813, 1821, 1847, 1849, 1900, 1905, 1907). En canvi, considera que la forma *Evangèlia* (1500), «extensió analògica de *Evangelí*, és una mostra de la força dels finals en *-ia*». Així, a partir d'aquesta documentació, recollida a l'*Scripta* mallorquina, Veny creu que «la pèrdua [de la vocal neutra] és força tardana» (ibíd.: 39).

Això no obstant, el fenomen pot ser força més antic del que es veu en la documentació, ja que en el *Llibre*

de determinacions del Consell de la Universitat d'Eivissa, de 1456-1457, trobam una ultracorrecció (*salària* per *salari*) que demostra que ja era present en la llengua popular d'aleshores (Ferrer 1995: 10). I no hauriem de descartar que *Evangèlia* sigui també una ultracorrecció. Certament, el fenomen de la pèrdua de la *-a* àtona en aquest segment *-ia* en mots esdrúixols o proparoxítons, apareix documentat molt tardanament: en el septentrional, el 1875 i 1887, darrerria del segle XIX (Massip & Veny 2021: 11); en mallorquí, des dels darrers anys del XVII (Veny & Massip 2013: 22); i en eivissenc no apareix a l'*Scripta* fins al 1903! (Veny & Massip 2009: 209-210). El cas paradigmàtic, però, són els dos textos de Josep Clapés i Juan: en el de 1888 es manté el segment final en *-ia* (en una poesia), mentre que en el de 1903 (un article que vol reproduir fidelment la parla quotidiana) *sempre* hi ha pèrdua de la vocal final (ibíd.: 202-203 i 209-210).

El fet que aquest fenomen aparegui reflectit en data molt tardana no és un argument que jugui a favor de la seua antiguitat, és clar, però tampoc no demostra el contrari. Sense anar més lluny, la iodització històrica –tret de casos molt excepcionals– tampoc no apareix fins a data ben tardana. De fet, en l'*Scripta* eivissenca quasi van en

paral·lel l'aparició de la *i*od i la de la caiguda de la *-a* en el segment *-ia*. Cal tenir en compte diversos factors que podrien explicar que el fenomen sigui antic i que, en canvi, no aparegui reflectit en documents fins temps relativament recents: en primer lloc, el model de llenguatge cancelleresc, que manté una llengua unitària molt més enllà de la desaparició de la Cancelleria;¹¹ en segon lloc, la influència valenciana, que possiblement és la causa que a Vila es conservi la *-a* final; en tercer lloc, el major prestigi de la parla de Vila, que, sempre en contrast amb la de la pagesia, impediria que emergissin les variants rurals; i finalment, que moltes paraules que contenen aquest segment *-ia* final, o bé són cultismes o són mots molt usats per escrit: *memòria*, *llicència*, *presència*, *església* o *iglésia*, *assistència*, *instància*, *justícia*, *còpia*, *diferència*, *misericòrdia*, *gràcia*, *història*, *Eulària*, etc. Així les coses, cal no descartar que es tracti d'un tret dialectal antic, conseqüència del repoblament de Mallorca i Eivissa per part de rossellonesos i catalans de les comarques pirinenques i prepirinenques, i que no hagi transcendit a documents escrits fins molt més tard per les raons damunt dites.

En l'actualitat, atesa la major mobilitat de la gent, es produeix una barreja en l'ús de les solucions *'-[iə]* / *'-[i]*. I les característiques de la parla vilera o de les del camp ja no depenen tant del lloc on viuen els parlants, com del lloc de procedència i del context dels parlants, sense deixar de banda la pressió de l'estàndard i de l'ensenyament (Ribes 2004: 45).

Una vegada analitzat el tret dialectal, ara veurem els dos topònims objecte d'estudi, en els quals actua aquest fenomen: l'Estància i la Xíndria.

11. En el cas dels topònims, la fossilització dels noms en la documentació juga encara més a favor de les grafies amb manteniment de la *-a* final. El cas de *Balàfia* és paradigmàtic: «[...] i aquí desembarquaran molts turchs y arribaran fins a *Balàfia*, Atzaró y Arabí [...]» (1528), *Torres de Balàfia* (1538), *Coves de Balàfia* (1727) (Marí 1981: 54, 56, 63-64).

3. El cas de l'Estància

A l'illa de sa Conillera, a ponent de la d'Eivissa, hi ha dos fondejadors. El de la part que mira cap a Eivissa és l'Estància de Dins [ɛs'tansi ðə 'ðins] o l'Estància d'en Terra [ɛs'tansi ðəŋ 'tɛrə], és una ansa orientada cap a l'ESE, situada entre la punta de sa Cova d'en Manyà, al nord, i les coves Roges, a migjorn. És l'ansa que sol utilitzar-se com a fondejador de l'illa de sa Conillera. A la part de ponent de sa Conillera hi ha també l'Estància de Fora [ɛs'tansi ðə 'fɔrə], un fondejador més obert i insegur, situat entre la punta de sa Cova de ses Pades, al nord, i la cova de na Collet, a migjorn. Només s'usa com a refugi per a embarcacions en cas de forts vents de llevant.

Pel que fa a la documentació, curiosament, hi ha descripcions d'aquests fondejadors en obres diverses, però només Manuel Abad y Lasiera, el 1784-1785, en dona el nom: «En la primera [sa Conillera] ay un lugar que los naturales llaman *La Estenca* [sic], en donde pueden fondear navíos [...]» (Zaragoza 1984: 95). La cartografia del segle XX sí que en deixa constància reiterada: *Estancia de Dins* (SGE 1959; IGC 1964; Barbero 1973; SGE 1978; Costa 1989: 422); *Estància de Dins* (IGN 1986; Planeta 1997); *Estancia des Dins* (Brandon 1989); *L'Estància de Dins* (Gr 1995); *Estància de Dons* [sic] (MN 2005); *Estancia de Fora* (SGE 1959; IGC 1964; Barbero 1973; SGE 1978; Brandon 1989; Costa 1989: 422); *Estància de Fora* (IGN 1986; Planeta 1997; MN 2005); *L'Estància de Fora* (Gr 1995).

Val a dir que en aquests casos, en totes les variants del topònim, s'usa sempre l'article estàndard davant el genèric *estància* i sempre cau la vocal neutra final en les realitzacions fonètiques d'aquest genèric. A Mallorca i a Menorca hi ha topònims de la mateixa sèrie, i també de vegades amb article estàndard: A Mallorca hi ha, a la costa de Lluçmajor, un racó que rep els noms de *l'Estancieta*, *l'Estància*, *l'Istància*, *cala Istancieta* i *cala Istància* (Aguiló 1996: 104). A la badia de Palma, hi ha *cala Estàn-*

Grup d'estacis situat al nord del racó des Llaüts, a la part de tramuntana des Pou des Lleó. En primer terme, a l'esquerra, l'escull conegut com es Moro.

cia. I a Menorca també hi ha *s'Estància*, un raconet orientat a migjorn i situat a l'illa de l'Aire, a la costa del municipi de Sant Lluís (Barber 1980: 30; Seguí 1986: 18). Aquest lloc també és recollit amb variants com *rincó de s'Estància* (Corpus Men 2005, 1: 266) o *racó de sa Instància* (Buenaventura 2004: 117). Més a prop, a les mateixes Pitiüses, l'espai de mar comprès entre s'Espalmador i s'Espardell també era conegut amb el nom de *l'Estància*. En tots els casos es tracta de llocs aptes per ser usats com a fondejadors.

Segons el DCVB (v: 498, s. v. *estaci*), el mot *estaci* és un arcaisme masculí que designa el lloc on està fondejada o amarrada una embarcació, i recull un exemple de 1436: «[...] tota vegada que seran per partir en lur viatge o per dubte de mal temps, o en altra manera se hauran de levar de lur *staci* hon que sien e pus que'n sien raquests per los patrons». Segons Coromines (DECat III: 751-752, s. v. *estar*), el nominatiu STATIO 'lloc d'estada' va donar, per via mig-sàvia, en la vella terminologia nàutica *estaci* 'lloc on s'allotja en terra un home de mar' i 'lloc on atraca una nau'. Segons el mestre (ibíd.: 753), «per encreuament del mot amb *distància* i *estació*: *plaja*: *apertum mare*; *histància*, hon acostumen de reposar les naus

poc temps: *statio*». Es dona la circumstància que en tots els anys que he recollit toponímia costanera de les Pitiüses mai no he sentit el mot *estaci*. En canvi, la filòloga Irene Tetteh Morcilo, que fa un recull de toponímia costanera del municipi de Santa Eulària des Riu, em va informar que, tot i que cap informador no havia usat aquest genèric —un nom *antic*, segons Alcover i Moll— a l'hora de donar-li noms de lloc concrets, sí que va observar que dos informants de la costa de Sant Carles, parlant entre ells dels varadors o escars, es referien a *ses estacis* [səz əs'tasi], ara en femení. Aquest detall fa pensar que més que un creuament d'*estaci* amb *distància*, es tracta d'una atracció cap a *estància*, mot que al cap i a la fi té un significat molt proper. Així, el primer pas hauria estat convertir en femení el masculí *estaci*. El resultat, *estàcia*, té una realització fonètica coincident [əs'tasi], per aquest tret dialectal explicat més amunt, de caiguda de la vocal neutra final en mots proparoxítons. El pas d'*estàcia* a *estància*, amb nasal adventícia, ja era cosa cantada. Així, doncs, sense necessitat de cap creuament amb *distància*, el mot actual *estància* seria el resultat d'una ultracorrecció, en haver estat interpretat com a femení un mot masculí, *estaci*, i haver-se-li afegit,

En la imatge, l'embarcador de sa Salvadora, al fons de l'Estància de Dins, a sa Conillera.

si més no mentalment, la marca de gènere, *estàcia* [əs'tasi], amb l'afegeït posterior de la *n* adventícia.

4. El cas de la Xíndria

La Xíndria [tə 'ɕĩndri] és un topònim relativament important a la zona de la Mola, a Formentera. Actualment és una zona plana, àrida, amb molt poca vegetació, rocosa, situada al nord de la carretera que va al far. En ocasions ha estat aprofitada per a l'extracció de pedra per a la construcció. Aquesta zona es troba entre el far de la Mola i la punta d'Estrips, poc més o menys, a devers 600 m al NW de la punta des Garroveret. El topònim n'ha generat alguns altres de subordinats: així, hi ha dues puntes conegudes amb el nom de *punta de la Xíndria*, amb variants amb article salat i amb el determinant sense palatalització inicial (*punta de sa Xíndria* i *punta de la Cíndria* [tə 'ɕĩndri]). Val a dir que si la no palatalització de la consonant inicial de *cíndria* és un tret arcaïtzant, en canvi la substitució de l'article estàndard pel salat només es produeix entre gent jove, però predomina, de llarg, l'article literari. Tothom, invariablement, fa muda la vocal final (*cíndri* o *xíndri*), de manera que ens trobam davant un altre cas de

caiguda de la vocal final del segment *-ia* en un mot proparoxíton. Altres topònims subordinats són *can Xíndria* (una casa pagesa situada al SE de la zona), les *canteres de la Xíndria*, el *racó de la Xíndria*, a la costa, i el *blanc* i el *negre de la Xíndria*, talassònims propers. Cal fer esment que en aquest cas se sol usar l'article estàndard, bé que darrerament també hi ha qui fa servir l'article salat, especialment entre gent jove.

Pel que fa a la documentació d'aquest topònim, les primeres documentacions de què disposam són ambdues de 1721, dels *Llibres d'Entrevéniments* (Marí 1981: 83) i d'un mapa anònim, que es conservava a l'arxiu de l'antiga Universitat, al qual Gaietà de Mallorca donava poca credibilitat, i que podria haver-se basat en informacions de fra Vicent Nicolau, probable autor del manuscrit a què es refereix el caputxí mallorquí:¹² «Ca-

12. Gaietà de Mallorca es refereix a un mapa de 1721 en el qual «[...] se hallan otros nombres de puertos, cabos, y ensenadas fuera de los presentados aqui; pero los mas inadmisibles, por ser inauditos en quanto se halla escrito de la demarcacion destas costas; pues el Autor del M. Es. ya citado, que con ser del Pais, examinò con diligencia los puestos mas retirados destas Islas año

bo de Cala codolar: doblando esse cabo en la costa que mira azia levante despues de Cala Codolar pone por orden successivo hasta Porto Salè de donde salimos: Cala da la Gicona, Cala de los Palmitos, la Xíndria. Promontorio, ò Cabo de la Palomera [...]» (*Resumpta* 1751: XXXVIII). La cartografia del mateix segle és confusa, cosa que fa pensar que el topònim encara no estava consolidat (encara no havien passat ni 100 anys des del repoblament de Formentera): en aquell mateix segle, un mapa anònim de 1765-1770 reflecteix un *Cap de Sivina* on hi ha ara la punta de la Xíndria, i Tomás López, el 1782, ja situa *La Sindria* a la costa, en el lloc que li correspon avui, si fa no fa (Tur de Montis 1984: 123-127 i 147-151).

La cartografia del segle XIX, en canvi, no reflecteix aquesta forma: Francisco Coello, el 1851, testimonia la variant *Cabo de Siuina* (ibíd. 1984: 167-174) i ja el 1902, Chías, Ribera i Poch segueixen la mateixa línia, en escriure *C. de Sivina* (AHE 2001: 76-77). Tanmateix, l'arxiduc Lluís Salvador, en les seues detallades descripcions de la costa, corresponents a 1868 i 1885, ja parla, en les primeres, de la *Punta de Cíndrie* en la versió alemanya, adaptada, en la traducció al castellà, com *Punta de la Xíndrie* (Lluís Salvador 1897: 97; íd. 1982: 266), mentre que les versions de les edicions de la darrereria del segle XIX reflecteixen variants com *punta de la Sindria* (íd. 1999: 332), *punta de Chíndria* i *ensenada de la Chíndria* (íd. 1886, II: 446).

Ja al segle XX, la cartografia oficial tendeix a reflectir aquest topònim, primer sense palatalització inicial: *La Sindri* (SGE 1959), *Recó de Sindri* (ibíd. 1959); *Punta de la Sindri* (ibíd. 1959); *Racó de la Sindria* (SGE 1978); *Punta de la Sindria* (ibíd. 1978); i després amb palatalització: *La Xíndria* (IGN 1986); *Can Xíndria* (ibíd. 1986). La cartografia privada, si fa no fa, se-

1620, no trahe mas nombres en los distritos de su descripcion que los referidos» (*Resumpta* 1751: XXXVIII). Com es pot veure, però, els topònims d'aquest mapa no eren inventats.

gueix la mateixa tendència, amb oscil·lacions diverses; per exemple, vet ací el topònim, en fonts diferents: *Punta de Sa Sindri* (Savir 1970); *Pta. de la Xindri* (Barbero 1973); *Punta de la Xindri* (Cyp 1973); *Punta de Sa Sindria* (Dimar 1979); *La Xíndria* (1990); *Pta de la Xíndria* (Costa 1989: 433); *Punta de la Xíndria* (Agfor, 1990); *la Xíndria* (Planeta 1997); *Sa Xíndria* (Grisard 1998); *Punta de sa Xíndria* (Grisard 1998); *la Xíndria* (MN 2005).

Pel que fa a l'etimologia del topònim me n'he ocupat en un article a *El Pitiús* (Ribes 2010), però val la pena de tornar-hi. Entre els informadors de qui hem recollit el topònim en enquesta oral, ningú no sap donar raó de l'origen del nom. Naturalment, atesa la naturalesa del terreny, no tendria cap solta semàntica relacionar-lo amb el mot *síndria* 'fruit de la sindriera'. En canvi, sabem que en català hi ha els mots *cindra*, *cindri*, *xindri* i *encéndria*, variants populars de *cintra* 'bastida de fustes que sosté la superfície convexa sobre la qual es van col·locant les dovelles d'una volta'. Joan Miralles ha documentat el mot *síndria* en *L'art de picapedrer*, de Josep Gelabert (1653), com un element constructiu que s'usava força a les illes Balears a l'hora de fer voltes.¹³ Segons Coromines, mentre aquest mot ve del francès *cintré* íd., derivat de *cintrer* 'disposar en forma de volta', que ve del llatí vulgar *CINCTURARE*, i aquest de *CINCTŪRA* 'acte cenyir', les variants populars catalanes venen del francès antic i dialectal *cindre*, en occità *séndria*, forma que és deguda a la influència del verb francès *ceindre* 'cenyir' (DECat II: 712-713, s. v. *cintra*). Si les variants catalanes venen del francès *cindre*, com diu Coromines, les formes *cindri* i *xindri*, en ser femenines, deuen haver estat interpretades com mots

La pedrera de la Xíndria, a la Mola, Formentera.

que formen part del grup de paraules esdrúixoles acabades en *-ia*, quan en realitat no era així. En aquest cas, ens trobaríem davant un altre cas d'ultracorrecció –ja des de fa segles, segons la documentació escrita–, afavorit, a més, per l'atracció del mot *síndria* o *xíndria*, que alhora servia per intentar fer transparent un topònim ja opac, mitjançant una etimologia popular sense cap solta semàntica.

Ara bé, quina relació semàntica hi pot haver entre el nostre topònim i el mot *cindri* o *cíndria* 'motlo d'una volta'? Hi és, bé que per via de la metàfora. Sabem que la Xíndria és una zona extensa, d'interior i de costa. A menys de 300 m al NNE de la Xíndria, entre les puntes des Pla des Cocons i des Cingle de ses Mates, a la part alta de les penyes hi ha una cavitat coneguda com *es Mig Cércol*,¹⁴ que ben bé recorda una cintra. Ara bé, les cintres devien usar-se, sobretot, per a fer les

voltes de les esglésies, únics edificis on es feien voltes de grandària considerable. Si no vaig errat amb aquesta hipòtesi, el fet que les cintres fossin poc usades degué influir perquè el mot *xindri* o *cindri* caigués en desús i esdevengués opac; i el fet que les cintres s'usassin sobretot en la construcció de temples degué influir perquè el mot anàs acompanyat de l'article estàndard, ja que molts dels mots que encara el conserven són de l'àmbit eclesíastic.¹⁵ Una vegada que el topònim es degué estendre i que el mot *xindri* es degué fer opac per als parlants, era lògic que per via semiculta s'interpretàs que es tractava del mot *síndria*, *xíndria* 'fruit de la cindriera', i que el lloc que hauria estat el punt d'origen del topònim, es batejàs de nou com *es Mig Cércol*,¹⁶

15. Cf. *el bisbe, l'altar, l'església, la catedral, la cúria, el convent, l'absolució, l'ànima, l'avemaria* i tants altres exemples. Vegeu l'article de Josep Mari Mari (1973: 38-40) sobre l'ús de l'article estàndard en el dialecte eivissenc.

16. «El mot *cércol*, per cert, és una variant quelcom conservadora de *cercle*, mots que venen del llatí *CIRCŪLUS* (diminutiu de *CIRCUS*) (DECat II: 676-677, s. v. *cercle*). Coromines, però, només fa esment de la forma *cércol*, amb *e* oberta, i el DCVB (III: 123-124, s. v. *cércol*), que tan sols dona entrada a aquesta mateixa variant, considera les realitzacions fonètiques amb *e* tancada com a pròpies dels dialectes occidentals, de Valèn-

13. «[...] que pròpiament se diu “un arc peredat devall terra sensa *síndria* ni sintell”; de menera que algunes vegades sa saguex [...] a un buit de una sitja o a algun lloc extraordinari aver de fer un arc, y no i à comoditat de posar una *síndria* ni posar un sintell [...]»; «[...] Després s'an de treura dos o tres *síndries* d'esta manera [...]» (Miralles 2019: 352 i 520).

14. Es Mig Cércol designa també el racó on hi ha la cavitat rocosa coneguda amb el mateix nom, que recorda un arc o una mitja volta. Aquesta cavitat està situada a la part de ponent de la punta des Cingle de ses Mates, a uns 250 m al NW de la punta d'en Joan Iai. És una cavitat molt característica que els pescadors usen com a senya o monjoia dins la mar. El racó, que rep el mateix nom, està situat entre la punta des Cingle de ses Mates, a migjorn, i la punta des Pla des Cocons, al nord.

ara ben entenedor, però que en realitat volia dir pràcticament el mateix.

Amb quasi tota seguretat ens trobam davant un topònim metafòric que degué néixer al lloc conegut actualment com es Mig Cércol. Des d'allí es degué estendre a la part superior de les penyes i al pla proper. Però una vegada que el dialectalisme *xindri* cau en desús, la gent interpreta el topònim com un fitònim. És aleshores quan cal rebatejar de nou el lloc originari com es Mig Cércol, en un procés anàleg al que s'ha produït as Castellar de cala Llonga, a Eivissa, amb el neotopònim *puig de ses Torretes*: el topònim antic s'estén, es Castellar esdevé opac, i el lloc originari pren un altre nom entenedor, mentre que el nom de lloc antic és desplaçat a una altra elevació propera. Vet ací, doncs, que no cal cercar síndries ni melons en un lloc tan àrid com aquest, perquè no n'hi ha hagut mai; senzillament es tracta d'una altra *cindri*, *cíndria* o *xindri*, ara arquitectònica i pròpia del món de la construcció.

5. Conclusió

Atesa l'etimologia de l'Estància, a partir d'*estaci*, i sent que la gent portmanyina i josepina sempre ha pronunciat el topònim sense la vocal final, sembla evident que aquesta addició vocàlica s'ha produït per ultracorrecció, una vegada que el mot s'ha assimilat a *estància*, mot que també es realitza amb caiguda de la vocal final. En el cas de la

Xíndria o la Cíndria ens trobam amb un cas anàleg. Un mot francès antic i dialectal *cindre* produeix un mot català *cindri* o *xindri* 'cintra', que, en ser femení, és interpretat com a integrant del grup de paraules esdrúixoles acabades en *-ia*. És evident que en tots dos casos s'hi han produït fenòmens d'ultracorrecció, afavorits, una vegada que els mots originals esdevingueren opacs, per la proximitat fonètica dels mots *estància* i *síndria* o *xíndria* 'fruit de la sindriera', perfectament entenedors per als parlants. Es tracta, doncs, de dos casos en què han confluït l'opacització dels genèrics originals, la ultracorrecció i la posterior associació etimològica o etimologia popular.

6. Bibliografia

AGFOR = EDICIONES ARTES GRÁFICAS AGFOR [1990?]. *Mapa de Formentera*. San Fernando: Formentera. Escala 1:25.000.

AGUILÓ ADROVER, C. (1996). *La toponímia de la costa de Lluçmajor*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Treballs de l'Oficina d'Onomàstica; II).

AHE = ARXIU HISTÒRIC D'EIVISSA (2001). *Catàleg del fons cartogràfic de l'Arxiu Històric d'Eivissa (segles XV-XIX)*. Eivissa: Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de la Ciutat d'Eivissa.

ALCOVER, A. M. (1922a). «Una altra eixida a Eyvissa». Dins: *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*. [Ciutat de Mallorca: Estampa de N'Amengual y Muntaner], XII, p. 37-44. En edició de Maria-Pilar Perea, disponible en línia: <https://alcover.iec.cat/documents/12BDLC_12.pdf> [Consulta: 24 de març de 2022].

——— (1922b). «Els Eyvisenchs». Dins: *Bolletí del Diccionari de la llengua catalana*. [Ciutat de Mallorca: Estampa de N'Amengual y Muntaner], XII, p. 49-65. En edició de Maria-Pilar Perea, disponible en línia a l'adreça electrònica: <https://alcover.iec.cat/documents/12BDLC_12.pdf> [Consulta: 24 de març de 2022].

AVL = ACADEMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006). *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*. València: Publicacions de l'Acadè-

mia Valenciana de la Llengua (Textos Normatius; 1).

BADIA I MARGARIT, A. M. (1951). *Gramàtica històrica catalana*. Barcelona: Ed. Noguer.

——— (1981). *Gramàtica històrica catalana*. València: Tres i Quatre (Biblioteca d'estudis i investigacions; 4).

BARBER BARCELÓ, M. (1980). *Índex alfabètic referit a l'estudi: Nuevos datos sobre la isla de Menorca. La nomenclatura que emplean los pescadores de esta isla para designar los diferentes puntos de la accidentada costa de Menorca de Jaime Ferrer Aledo*. Maó: Stampa.

BARBERO, A. (1973). *Islas Ibiza y Formentera*. Murcia: C. Pagan.

BATLLE, M. – MARTÍ I CASTELL, J. – MORAN, J. – RABELLA, J. A. (2016). *Gramàtica històrica de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba; 299).

BRANDON, R. (1989). *East Spain Pilot. Islas Baleares*. St Ives Cambridgeshire, England: Imray Laurie Norie & Wilson Ltd.

BUENAVENTURA PONS, A. (2004). *Menorca, Atlas náutico*. Maó: Editorial Menorca.

Corpus Men = MASCARÓ PASSARIUS, J. (2005). *Corpus de toponímia de Menorca*. Palma de Mallorca: Hora Nova SA. 2 v.

COSTA, J. B. (1989). *Guía náutica «Polaris». Península, Baleares y Canarias*. Formentera.

CYP (1973). *Mapa de Ibiza y Formentera*. Barcelona: Sadagcolor.

DCVB = ALCOVER, A. M. – F. de B. MOLL (1926-1968). *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca. 10 v.

DECat = COROMINES, J. (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial. 9 v.

DIMAR = EXCLUSIVAS DIMAR (1979). *Ibiza y Formentera (Islas Pithyusas)*. Zerkowitz: Barcelona.

FERRER ABÁRZUZA, A. (1995). *Transcripció del Llibre de Determinacions del Consell 1456-57*. Eivissa: Ajuntament de la Ciutat d'Eivissa.

Gr = GRÁFICAS MARGEN (1995). *Mapa de las islas de Eivissa (Ibiza) y Formentera*. Eivissa: Gráficas Margen.¹⁷

cia, Alacant i Mallorca, mentre que les realitzacions amb *e* oberta són considerades les dels dialectes orientals, de Falset i d'Eivissa. Sembla, doncs, que la realització [ɛ]/[e] del mot *cèrcol* o *cércol* pot afegir-se als trets dialectals que marquen la frontera entre els dialectes orientals i els occidentals (la pronúncia general del mot al País Valencià és amb *e* tancada, segons AVL 2006: 173, s. v. *cércol*), llevat del cas de les Balears –almenys de Mallorca i de les Pitiüses–, ja que a Mallorca la realització és amb *e* tancada, com diu el DCVB, i a Eivissa i a Formentera ho és igualment, malgrat la informació errònia que recull el DCVB. En aquest cas, la realització fonètica de Formentera, en ser compartida per les Pitiüses i Mallorca, no hauria de ser atribuïda a una influència directa valenciana, sinó més aviat al procés d'occidentalització lèxica del català que es va produir al llarg del segle xv.

GRIERA, A. (1913). «Notes sobre'l parlar d'Eivissa i Formentera». Dins: *Butlletí de dialectologia catalana*. [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], I, p. 26-36. Disponible en línia: <https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1051031> [Consulta: 24 de març de 2022].

——— (1917). «El dialecte baleàric». Dins: *Butlletí de Dialectologia Catalana*. [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], v, p. 1-33. Disponible en línia: https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1051035 [Consulta: 24 de març de 2022].

——— (1965). *Gramática histórica catalana*. Abadía de San Cugat del Vallés: Instituto Internacional de Cultura Románica. (Biblioteca Filológica Histórica; XVI).

GRISARD, T. J. (1998). *Mapa turístico Ibiza 2000*. Barcelona: Digital Grafic Ibiza SL.

IGC = INSTITUTO GEOGRÁFICO CATAS-TRAL (1964). *Mapa de España. Edición Militar*. Madrid. Escala 1:50.000.

IGN = DIRECCIÓN GENERAL DEL INS-TITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL (1986). *Mapa Topográfico Nacional de España*. Madrid. Escala 1:25.000.

LUIS SALVADOR DE AUSTRIA, archiduque (1886). *Las antiguas Pityusas*. Palma de Mallorca: Imp. del Comercio (Las Baleares; 2). Reedició en facsímil de «Diario de Ibiza». 2 v.

——— (1897). *Die Balearen Geschildert in Word und Bild. Erster Band*. Würzburg und Leipzig: K.u.K. Hofbuchhandlung von Leo Woerl.

——— (1982). *Las antiguas Pitiusas*. Palma de Mallorca: Caixa de Balears «Sa Nostra».

17. Aquest plànol fou publicat amb finalitats comercials, de cara al turisme, tot i que la impremta s'assessorà mitjançant el Servei de Normalització Lingüística del Consell Insular d'Eivissa i Formentera i nosaltres mateixos. En el plànol consta que «Este es un mapa editado e impreso en Eivissa, completamente actualizado y puesto al día y con la toponimia supervisada y correcta». Després de la publicació d'aquest plànol només han canviat alguns criteris pel que fa a l'ús de majúscules i minúscules en els articles inicials del topònims en la cartografia.

Es Mig Cércol, als penyals de la costa de la Mola, és una senya important per als pescadors.

——— (1999). *Les Balears descrites per la paraula i la imatge. Primer volum. Les antigues Pitiüses*. Palma de Mallorca: Promomallorca Edicions, S. L.

MARÍ CARDONA, J. (1981). *Els Llibres d'Entrevéniments*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

MARÍ [MARÍ], J. (1973). «L'article literari en la llengua de les Pitiüses». *Eivissa* [Eivissa], núm. 3, p. 38-41.

MASSIP, À. – VENY, J. (2021). *Scripta rossellonesa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca de

Dialectologia i Sociolingüística; XXIV).

MIRALLES I MONTSERRAT, J. (2019). *L'art de picapedrer, de Josep Gelabert (1653)*. Estudi filologicohistòric. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca Filològica; 85). MN = MAPES DE NAVEGACIÓ (2005). *Ibiza-Formentera. Eivissa-Formentera*. Mapes de Navegació. Barcelona. Escala 1:75.000.

MOLL, F. de B. (1952). *Gramática histórica catalana*. Madrid: Ed. Gredos (Biblioteca Románica Hispánica. III Manuales).

L'Estància de Dins, a sa Conillera. A l'esquerra es pot veure l'embarcador de sa Salvadora.

NAVARRO, V. (1901). *Costumbres en las Pithiusas*. Madrid: Imprenta del Asilo de Huérfanos del Sagrado Corazón de Jesús.

OnCat = COROMINES, J. (1989-1997). *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes: Caixa de Pensions "La Caixa". 8 v. PÉREZ-CABRERO TUR, A. (1909). *Ibiza. Guía del turista*. Barcelona: Imprenta de Joaquín Horta.

Planeta = PLANETA (1997). *Aeroguía del litoral de Ibiza y Formentera*. Barcelona: Planeta.

Resumpta = CAETANO DE MALLORCA, Padre (1751). *Reales Ordenaciones de la Isla y Real Fuerça de Iviza que saca a luz su muy ilustre Ayuntamiento, y dedica al Rey Nuestro Señor Don Fernando el Sexto con un Propileo, que es Resumpta Historica, Corographica, y Coronologica de las mismas Islas*. Palma de Mallorca: Imp. de Miquel Cerdà, y Antich Impressor delante la Carçel del Rey.

RIBES I MARÍ, E. (2004). *Llengua i terra unides*. Palma: Can Sifre.

——— (2010). «L'etimologia de la Xíndria». Dins *El Pitiús* 2011 [Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs], p. 96-99.

SAVIR (1970). *Mapa de Ibiza y Formentera*. Barcelona: Savir.

SEGUÍ CHINCHILLA, J. I. (1986). *La*

costa de Menorca. 2a ed. Ciutadella: Club Marítim de Mahón.

SGE = SERVICIO GEOGRÁFICO DEL EJÉRCITO (1959). *Cartografía militar de España. Plano director*. Madrid. Escala 1:25.000.

SGE = SERVICIO GEOGRÁFICO DEL EJÉRCITO (1978). *Cartografía militar de España. Plano director*. Madrid. Escala 1:50.000.

SPELBRINK, W. (1936-1937). «Die Mittelmeerinseln Eivissa und Formentera. Eine Kulturgeschichtliche und lexikographische Darstellung». Dins *Butlletí de dialectologia catalana* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], XXIV (1936), p. 184-281, i XXV (1937) (publicat en extret, Barcelona, 1937). Disponible en línia: https://arca.bnc.cat/arcabib_pro/ca/catalogo_imagenes/grupo.do?path=1051077 [Consulta: 24 de març de 2022].

TUR DE MONTIS Y DE AYGUAVIVES, J. (1979). *Cartografía histórica de Ibiza y Formentera (Islas Pitiusas)*. Barcelona: Departamento de Geografía del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

VENY, J. (1977). «Aproximació a l'estudi del dialecte eivissenc». Dins *Randa*. [Barcelona: Curial], núm. 5, p. 5-42.

——— (1980). *Els parlars. Síntesi de dialectologia catalana*. Barce-

lona: Dopesa. 2a ed. (Conèixer Catalunya; 15).

——— (1998). *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*. Mallorca: Ed. Moll. 2a ed. (Tomir; 38).

——— (1999). *Aproximació al dialecte eivissenc*. Mallorca: Ed. Moll (Tomir; 40).

——— (2021). *Nous escrits lingüístics mallorquins*. Mallorca: Lleonard Muntaner (Temps Obert; 34).

VENY, J. – MASSANELL, M. (2002). *Dialectologia catalana*. Barcelona: Fundació per la Universitat Oberta de Catalunya.

VENY, J. – MASSIP, À. (2009). *Scripta eivissenca*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística; XIV).

——— (2013). *Scripta mallorquina*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística; XIX), 2 v.

VILLANGÓMEZ, M. (1944). «La lengua hablada en las islas de Ibiza y Formentera». Dins *Ibiza* [Ibiza: Sociedad Cultural y Artística Ebusus], núm. 3, p. 49-50.

——— (1956). «Algunas observaciones sobre el habla de nuestra isla». Dins *Ibiza*, 2ª época [Ibiza: Instituto de Estudios Ibicencos], núm. 4, p. 1-6.

——— (1957). *Llibre d'Eivissa*. Barcelona: Ed. Selecta (Biblioteca selecta; 238-239).

——— (1972). *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

——— (1974). *Eivissa. La terra, la història, la gent*. Barcelona: Ed. Selecta (Biblioteca selecta; 479).

——— (1978). *Curs d'iniciació a la llengua. Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*. 2a ed. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.

ZARAGOZA PASCUAL, E. (1984). «Documentos inéditos del obispo Abad y Lasierra sobre Ibiza y Formentera». *Estudios Baleàrics* [Palma], núm. 15, p. 87-103.

ENRIC RIBES I MARÍ
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS ■